

Agm. 99/B
29/6-'25

NOTA over de volksbewegingen in de
Preanger.

25 papi

*Beluif aangeboden
aan den Assistent
Resident van Poso.*

*De Patih t.b.
L. Atjoemengrenj*

Na de verslapping van de Sarekat Islam ten gevolge van de bekende Garoet-zaak is de beurt aan de P.K.I. gekomen om middels de Sarekat Rajat-vereeningen in de Preanger haar propaganda te voeren. Was deze oorspronkelijk van weinig gevaar te achten, langzamerhand kreeg ze echter een ander karakter, zoo zelfs dat de communistische actie in de Preangerstreken in de laatste twee jaren van zeer ernstige maatschappelijke beteekenis is geworden. Want wat de leiders gedaan hebben is niets anders geweest dan de geest der bevolking te vergiftigen. De massa wordt tegen het Gezag en tegen het Bestuur opgehitst. De ambtenaren hoog en laag gehoond en bespottelijk gemaakt. Zulks geschiedt vooral op haar ledenvergaderingen en cursussen, waar vaak de meest opruiende en onbeschaamde uitlatingen tegen Gezag en Bestuur worden gedaan en de leiders de onontwikkelde aanwezigen zonder eenig verantwoordelijkheidsgevoel met bedriegelijke rede- neeringen en valsche leuzen wijs maken. Doch zelfs ook in het openbaar treden zij even onbeschaamd en arrogant op, vooral als het betreft een hooggeplaatsten ambtenaar bij de massa neer te halen en te hoonen met de opzettelijke bedoeling om zijn gezag te ondermijnen en zijn eer en goeden naam te bezoedelen. Ik wijs hiervoor de steeds toenemende onbeschaamd

Handwritten notes:
29/10-22
29/10/22

In de verslapping van de Sarekat is-
sam ten gevolge van de bekende Garet-zaak
is de partij aan de P.K.I. gekomen om mid-
dels de Sarekat Kajat-verenigingen in de
Presnanger naar propagandis te voeren. Was
deze oorspronkelijk van weinig gewaar te
achten, langzamerhand kreeg ze echter een
ander karakter, zoo zelfs dat de commu-
nistische actie in de Presnangerstreken in
de laatste twee jaren van zeer ernstige
massachappelijke beteekenis is geworden.
Want wat de leiders gedaan hebben is niets
anders geweest dan de geest der bevolking
te vergiftigen. De massa wordt tegen het
Gezet en tegen het Bestuur opgehitst. De
ambtenaren hoog en laag gehoord en be-
spottelijk gemaakt. Zulks geschiedt vooral
op haar ledenvergaderingen en cursussen,
waar vaak de meest opruiende en onbeschaam-
de uitlatingen tegen Gezet en Bestuur
worden gedaan en de leiders de onontwik-
kelde aanwezigen zonder eenig verantwoord-
delijkheidsgevoel met bedriegelijke rede-
neringen en valsche leuzen wijs maken.
Doer zelfs ook in het openbaar treden zij
even onbeschaamd en arrogant op, vooral als
het betreft een hooggeplaatsten ambtenaar
bij de massa naar te halen en te hooren
met de opzettelijke bedoeling om zijn ge-
zag te ondermijnen en zijn eer en goeden
naam te bespotten. Ik wijs hiervoor
de steeds toenemende onbeschaamd

Handwritten note:
29/10/22

Handwritten note:
Resident van 1920
van den Resident
beluif aangeboden

Handwritten note:
De partij t.l.
P. K. I.

Kon. Instituut v. Trop. Land-
en Volkenkunde

tale wijze, waarop zij bv. den tegenwoordigen Regent van Bandoeng telkens en telkens aan den spot en de minachting van het groote publiek blootstellen. Dat ook de lagere of mindere ambtenaar nooit gespaard wordt spreekt vanzelf.

Men kent de communistische theorieën en de methode van werken der leiders. De tegenwoordige maatschappij wordt heel ongunstig en als de oorzaak van alle ellende en armoede voorgesteld, terwijl van de Regeering verteld wordt dat Zij daartegen niets wil doen. Haar methode van regeeren wordt scherp veroordeeld. Haar maatregelen en die welke van het Bestuur uitgaan worden verdacht gemaakt of in een verkeerd daglicht gesteld. Daartegenover verkondigen zij op hun manier de stellingen van het communisme, dat redding in deze naar hun opvatting rotte wereld brengen en een heilstaat scheppen zal!

En wat het gevaarlijkste van hun actie is, dat zij steeds zoeken naar de heerschende ontevredenheid bij de bevolking, die zij dan uitbuiten om de massa te prikkelen en op te hitsen. Bestaande grieven worden aangedikt en geëxploiteerd, nieuwe aangekweekt!

Dat er onder die omstandigheden van communistische opzweeping de leiders bij de onwetende en onontwikkelde massa een gestadigen invloed krijgen behoeft geen nader betoog. Want wie zal zich niet willen aansluiten bij de groep der menschen die dag in dag uit de leuze verspreiden en

verdedigen dat onder communistisch beheer het bezit gelijkelijk zou worden verdeeld en geen belastingen behoeften te worden opgebracht?

Dat is dan ook de eenige reden dat de Sarekat Rajat-vereenigingen een grooten aanhang krijgen. In deze organisaties kunnen de menschen hun geest van ontevredenheid en verbittering in voldoende mate tot uiting brengen. Van een overtuiging van de gegrondheid der beginselen van het communisme kan bij hen echter geen sprake zijn!

Dat er inderdaad een geest van ontevredenheid onder de bevolking in de Preanger heerscht werd mij tijdens mijn verblijf in die streken van vele zijden bevestigd.

Algemeen klaagt men over den zwaren druk der belastingen. De lasten worden steeds meer, terwijl de draagkracht, de financieële toestand der bevolking met den dag achteruit gaat.

Men maakt vergelijkingen tusschen den ouden en den tegenwoordigen toestand en komt tot de conclusie dat men thans een zeer moeilijk bestaan heeft, terwijl vroeger zoo gemakkelijk aan geld te komen was.

De ongunstige maatschappelijke verhoudingen in de desa's worden vooral door den tani in sterke mate gevoeld. Deze landbouwende bevolking, wier bestaan van het groot grond-bezit afhankelijk is, heeft het in de laatste jaren, mede ook als een

gevolg van de tijdsomstandigheden, veel zwaarder te verantwoorden dan ooit tevoren. Zij voelt haar toestand met den dag slechter; de welgestelden, de menschen van het groot grond-bezit daarentegen, ziet zij echter steeds rijker worden. Daardoor ontwikkelt zich bij haar een gevoel van ontevredenheid. Deze wordt grooter naarmate zij inziet, dat de voorwaarden voor huur en verhuur van sawahgronden niet van hoogerhand worden geregeld, zoodat het den grondbezitter geheel en al vrij staat de eischen die hij aan de z.g. deelbouw-overeenkomst wenscht te verbinden naar willekeur kan stellen. Dat daarom de meerdere lasten ten gevolge van de landrente-verhooging ook op de huurders verhaald worden is niet te verwonderen.

Verder is men niet meer tevreden over de desa-lasten die, vooral door haar ongelijke verdeeling, op de bevolking zeer zwaar drukken.

x x
x

Waar de in de Preanger zeer gewilde Sarekat Rajat-vereenigingen concentratieplaatsen zijn geworden voor de gevaarlijke actie van de P.K.I., spreekt het van zelf dat het Bestuur in bedoeld gewest naar maatregelen heeft bedacht, welke beoogen paal en perk te stellen aan de agitorische propaganda dier partij. De oprichting van contra-vereenigingen

is daarvan een uitvloeisel.

Men wilde bv. de bevolking van Soemédang, alwaar de extremitische leiders vooral in de laatste maanden van 1924 meer dan ooit te voren intensiever werk leverden en daardoor grooteren aanhang kregen, tegen hun gevaarlijke propaganda beschermen. Daarvoor werd door het Bestuur bevorderd de oprichting in de desa's van verenigingen voor onderlinge hulp en bijstand: Toeloeng Tinoeloeng. De lidmaatschapskaart is groen gekleurd, daarvandaan de (bij) naam der vereeniging: Sarekat Hedjo. Ze beweegt zich niet op politiek gebied. Wel worden nu en dan door Inlandsche ambtenaren politieke onderwerpen behandeld. Deskundigen laat men voor de leden lezingen over den godsdienst houden.

Elke vereeniging in de desa heeft haar eigen bestuur, waarin het desa-hoofd geen zitting mag nemen. Het fungeert slechts als propagandist. Er is geen centraal lichaam of geen hoofdbestuur, doch ieder een weet te zeggen dat de tegenwoordige Patih van Soemedang, gesteund door al de overige Inlandsche bestuursambtenaren, de hoofd-leider is dier vereenigingen. Op de officieële desavergaderingen wordt de bevolking den raad gegeven zich bij Toeloeng Tinoeloeng aan te sluiten, daar het de eenige vereeniging is die de menschen tot eenheid brengt, hulp verschaft en tegen de kwade invloeden beschermt. Dat er veel belangstelling voor deze beweging van de zijde der bevolking betoond is spreekt van

zelf. Het aantal leden groeit steeds aan en bedraagt thans naar schatting niet minder dan 25000, terwijl de vereeniging haar arbeidsveld nog niet eens over het heele regentschap heeft uitgestrekt.

Dergelijke vereenigingen als te Soemedang kwamen later eveneens tot stand op verscheidene plaatsen in de Preanger, doch niet overal onder denzelfden naam. In de eerste plaats dienen vanwege haar belangrijkheid genoemd te worden Tasikmalaja, Bandoeng, Bandjara en Tjandjoer.

Oorspronkelijk scheen het in de bedoeling van de promotors in Soemedang te liggen om de desa-menschen te vereenigen, ten einde hen van de communistische invloeden af te kunnen houden, want hebben zij eenmaal een eigen vereeniging welke aan hun wenschen tegemoet komt, dan behoeven zij geen aansluiting meer bij de andere organisaties te zoeken. Daarvandaan de oprichting van Toeloeng Tinoeloeng, een vereeniging voor onderlingen hulp en bijstand bijv. bij sterfgevallen, wat voor de desa-bewoners zeer aanlokkelijk is. Steun te krijgen van desa-genooten bij sterfgevallen verdient uit den aard der zaak ieders toejuicing!

Kon. Instituut v. Taal, Land-
en Volkenkunde 6

Het streven der Soemedangsche ambtenaren zou zeer te waardeeren zijn wanneer het doel van Toeloeng Tinoeloeng was geweest ~~xxxxxxx~~ aan de leden hulp en bijstand te verleen

u i t s l u i t e n d bij sterfgevallen en men dus feitelijk alleen te doen had met een zuivere begravenis-vereeniging (-fonds); of u i t s l u i t e n d bij huizenbouw, sawah-bewerking enz.

Het doel der vereeniging is echter niet duidelijk omschreven; de naam is te algemeen en te veel omvattend. Het verleenen van onderlinge steun en bijstand kan men heel ruim opvatten. Hierin nu schuilt het groote gevaar! Men denkt dat bij alles onderlinge steun en bijstand door de leden verleend moet worden. Dat het inderdaad zoo is, hebben de feiten in de Presanger ten duidelijkste bewezen.

Gaat men na het Soemedangsche verzet tegen de politie-macht op den avond van 30 Januari jl., dan valt naar aanleiding van de door mij ter zake verkregen inlichtingen het volgende mede te deelen.

De bioscoophouder te Soemedang weigerde zijn gebouw voor een vergadering aan de Sarekat Rajat af te staan. Dit was den leden natuurlijk onaangenaam. Zij besloten daarom de bioscoop te boycotten.

De bioscoophouder verleende naar aanleiding daarvan reductie op den entreprijs aan leden van de Sarekat Hedjo op vertoon van hun lidmaatschapsbewijs. Hij kreeg volle zalen en voelde den invloed van het boycot in het geheel niet. De Sarekat Rajatters waren nog meer verstoord en verzamelden zich op den bewusten avond voor den ingang van de bioscoop met

het verzoek om toegelaten te worden eveneens tegen den gereduceerden prijs. De bioscoophouder was niet bereid daaraan te voldoen. Er ontstond eenige opwinding en lawaai. De aldaar aanwezige politiemacht bleek niet in staat te zijn de Sarekat Rajatters, die den ingang forceerden, in bedwang te houden. De komst van den wd. Assistent Resident maakte het noodzakelijk. Deze autoriteit werd met gebrul en geschreeuw door de Sarekat Rajatleden ontvangen. Bovendien werd hij, die tusschen de menigte vrij baan trachtte te maken, met een steen gegooid door een Chinees, lid van de S.R. Bij de arrestatie van dezen man ontstond er een gevecht tusschen de politie en de S.R. leden, waarbij vele gewonden vielen.

Tijdens het gevecht hoorde men op eens toeloeng roepen. Eenige van de ter plaatse aanwezige Sarekat Hedjo-leden kwamen op dit hulpgeschreeuw onmiddellijk de politie te hulp. Zij waren ongewapend. De wonden werden toegebracht door de politie die gebruik maakte van de klewangs. Wie om toeloeng geschreeuwd had wist men niet, doch het kwam van de zijde der politie. Die hulp moesten zij geven, want naar de meening die in de Sarekat Hedjo-wereld heerscht is ieder lid dier vereeniging verplicht om de politie waar noodig en waar om gevraagd wordt hulp en bijstand te verlenen, aangezien de politiemannen immers ook bij

Toeloeng Tinoeloeng zijn aangesloten.

Vóór het hulpgeschreeuw hielden de leden van de Sarekat Hedjo zich rustig. Ook hebben zij de politie tijdens haar werk om de menigte die den ingang forceerde in bedwang te houden heelemaal niet geholpen.

Al dadelijk rijst bij mij de vraag of die menschen ook de politie onmiddellijk te hulp zouden zijn geschoten indien zij geen leden waren van de Sarekat Hedjo? Deze vraag heb ik ook gesteld aan vele personen in de Preanger met wie ik over de Soemedang-zaak gesproken heb. Het antwoord is algemeen ontkennend. Men kan onmogelijk verwachten van de desalieden, dat zij, indien zij geen nauwere relatie met de politie hebben, bij een gevecht tusschen politie en bevolking de partij van de eerste zullen kiezen om tegen de eigen desagenooten te velde te gaan. Wel zullen zij daarentegen gaarne hun hulp verleen en bv. bij het arresteeren of nazetten van dieven en dergelijke kwade elementen.

Men ziet dus hoe gevaarlijk het is van Bestuurswege vereenigingen op te richten waarvan het doel niet duidelijk is omschreven. Zulks kan uit den aard der zaak tot vele misvattingen leiden.

Ook is de tijd waarop de vereenigingen tot stand zijn gekomen niet gelukkig gekozen. Het Bestuur is pas daartoe overgegaan, nadat men tegen het eind

van 1924 bewust was van het gevaar van de S.Rajatters die in het Soemedangsche een gestadigen invloed en grooteren aanhang verkregen. Men vatte het daarom al dadelijk op alsof het bij het Bestuur te doen was niet zoo zeer om de menschen middels de vereenigingen in eigen centra te houden zoodat zij geen gelegenheid of aanleiding meer vinden om naar de andere partijen te gaan, doch uitsluitend om tegen de Sarekat Rajat te ageeren en het Bestuur eventueel ter zijde te staan om die vereeniging te verdelgen. Alzoodanig wordt dan ook over het algemeen door de lagere hoofden en beambten van de desa het doel van de Sarekat Hedjo in besloten kringen voorgesteld. De Sarekat Rajat moet middels de Sarekat Hedjo worden uitgeroeid!

De wijze waarop zulks gebeuren moet hangt van de leiding af. Een bepaalde instructie werd niet vastgesteld of gegeven. Er werd slechts met nadruk gezegd dat men eendrachtig moest zijn.

Na de Soemedang-affaire, waarbij gebleken is dat de Sarekat Hedjo het Bestuur goede diensten bewees in zijn actie om de leden van de Sarekat Rajat klein te krijgen, scheen men op de andere plaatsen waar de communisten hoogtij vierden de methode van Soemedang op te willen volgen. De ambtenaren voelden zich daartoe nog meer aangemoedigd door het feit dat naar geruchten ook reeds van

hoogerhand de wenk is uitgegaan om zelfs waar noodig met geweld tegen de communisten op te treden, aangezien zulks de eenige oplossing is om een einde aan hun agitatie en invloed te kunnen maken. Al dadelijk kreeg men dan ook in de regentschappen Tasikmalaja en Bandoeng vereenigingen als Toeloeng Tinoeloeng van Soemedang, waarvan het doel echter niet is hulp en bijstand te verleenen bij sterfgevallen enz. doch naar beweerd werd uitsluitend om oorlog te verklaren tegen de communisten.

In Tasikmalaja, waar de Sarekat Rajat op de goedgebouwde en volgzame bevolking meer vat heeft gekregen en de invloed grooter is geweest dan elders, dreef men het zoover, dat de propaganda tegen de P.K.I. of Sarekat Rajat niet meer in het geheim doch min of meer in het openbaar geschiedde. De lagere hoofden en verdere beampten der desa gingen er op uit om de bevolking op te zetten tegen de communisten en hun organisaties welke ten spoedigste uitgeroeid moesten worden, daarbij gebruik makende van den naam van den Regent die perintah zou hebben gegeven om iedereen die bij de Sarekat Rajat is aangesloten te dwingen voor het lidmaatschap te bedanken, daar de S.R.-vereenigingen die voor de orde en rust gevaarlijk waren te beschouwen van Regeeringswege ontbonden zouden worden en het verder voor de bevolking ten zeerste verboden was daarvan lid te worden. Het lidmaatschap werd zelfs

met gevangenstraf bedreigd.

Verder werden door hen breedvoerige uiteenzettingen gegeven omtrent het doel van het communisme dat naar hun verklaring niets anders beoogde dan de maatschappij te bederven en den Mohammedaanschen godsdienst te verdrijven. Vooral dit laatste werd met den meesten nadruk naar voren gebracht. Dit maakte bij de bevolking een diepen indruk.

Te voren waren de godsdienstige personen in Tasikmalaja min of meer ook reeds gekant tegen het drijven der communisten of Sarekat Rajatters omdat deze, ook wel in het openbaar op vergaderingen, den Islam bespotten of hun afkeuring daarover uitspraken onder het motief dat men met den godsdienst de leege maag niet zou kunnen vullen. Die uitlatingen grieden hen natuurlijk, doch zij waren niet bij machte om daartegen den gewenschten weerstand te bieden. Zoodra zij echter inzagen dat het Bestuur de noodige stappen deed om de communisten of Sarekat Rajatters uit te roeien, gaven zij dadelijk hun wensch te kennen daarin desgevraagd behulpzaam te willen zijn en eveneens bereid om tot de van Bestuurswege opgerichte vereenigingen toe te treden. Dat is de reden waarom in tegenstelling met de andere plaatsen in Tasikmalaja bij de groep der menschen die zich tot de z.g. Sarekat Hedjo hebben vereenigd ook hadji's en vele andere geestelijke personen waren te vinden. Voor de Preanger

was bovendien in dat regentschap het aantal leden dier vereeniging het grootst.

Verzekerd zijnde van den door bovengenoemde personen toegezegden steun ging daarna de desapolitie aan het werk. De leden van de Sarekat Rajat werden vooreerst aangemaand om uit de vereeniging te treden. Verscheidene waren op de eerste waarschuwing al dadelijk bereid om voor het lidmaatschap te bedanken door het bewijs te verscheuren of aan het vereenigingsbestuur terug te geven. Doch vrij wel de meesten weigerden zulks te doen. Daarbij kregen zij van hun leiders te hooren dat zij de vereeniging in geen geval behoeften te verlaten. Niemand kon hen daartoe dwingen, ook het Bestuur niet.

De desa-besturen gingen daarna over tot bedreigingen. Men kon niet instaan voor de gevolgen door lid van de Sarekat Rajat te blijven. Toen zulks weinig succes opleverde werd dwang- en geweldmethode toegepast. De leden werden gedwongen uit de Sarekat Rajat te treden. Een troep van meer dan 100 personen, waaronder verscheidene met kapmessen gewapend en verder ook politiemannen te vinden waren, toog er op uit. De S.R.leiders werden opgezocht en den raad gegeven om hun woonplaats zoo spoedig mogelijk te verlaten, daar anders niemand voor hun veiligheid aansprakelijk kon zijn. Ditzelfde kregen zij zelfs van de onderdistrictshoofden te hooren. Zij hadden te kiezen tusschen den dood en het leven.

De S.Rajatonderwijzers kregen den last om hun scholen te sluiten, terwijl de ouders der leerlingen dreigementen ontvingen om hun kinderen van de school weg te nemen.

Vele Sarekat Rajatters die door het optreden der troep bevreesd waren gaven hun lidmaatschapsbewijs aan de politie af onder mededeeling dat zij uit de vereeniging traden. Zij moesten dan in een stuk onder eede verklaren uit de S.R. te zijn getreden en nimmer meer lid van een communistische vereeniging te worden. De verklaring werd bekrachtigd door hun vingerafdruk.

Degenen die nog weigerachtig bleven hadden het zwaar te verantwoorden. Telkens werden zij bij den Loerah en den Assistent Wedana opgeroepen, waar zij onder bedreiging een bedenktijd kregen om voor het lidmaatschap van hun vereeniging te bedanken. Hun huizen ondergingen 's avonds een steenbombardement. Bij verscheidene van hen ging de dwang tot het uittreden gepaard met mishandeling.

In het regentschap Bandoeng gingen men op dezelfde wijze als in Tasikmalaja te werk: bombardement van huizen en mishandeling van de communisten of Sarekat Rajat-leden. De organisatie die het deed kreeg den naam van Pamitrans. Dit was oorspronkelijk de naam

van een toneel-vereeniging van lagere prijadi's in Bandjaran waarvan naar beweerd werd de Wedana voorzitter was. Het kantoor of vereenigingsgebouw stond naast het erf van den Wedana. De troep die steeds uit was op zoek naar de communisten vereenigde zich gewoonlijk op het erf van bedoeld vereenigingsgebouw. Om die reden is het waarschijnlijk dat de leden waaruit die troep bestond aangemerkt of beschouwd werden als leden van de Pamitrans.

Na de botsingen tusschen de Bandoengsche politie en de communisten hadden op bedoeld erf bijeenkomsten plaats van 100 tot 200 personen, waaronder ook opgemerkt waren Loerachs en politiemannen zoowel van de desa en de veldpolitie als van het Bestuur. Verder zijn daarbij aangesloten vele personen die een slechten naam hadden. Als leiders werden genoemd de rechercheur Soeta, Momo en Djaja, alle drie bekend als boeaja's en handlangers van den Wedana van Bandjara. Tegen den avond trokken zij gewapend met goloks, knuppels, stokken enz. in optocht uit, de desa's in waar de Sarekat Rajat-leden woonden. Op de eerste avonden bepaalden zij zich tot het slaan op hun huizen met stokken onder het uitspreken van scheldwoorden en dreigementen om zoo gauw mogelijk hun slechte vereeniging den rug toe te keeren. Daarop gingen zij over tot het plegen van gewelddaden. De leden

die niet genegen waren dadelijk het lidmaatschap der vereeniging op te zeggen werden mishandeld of hun huizen met steenen gegooid. Ook overdag bleef de troep niet stil. Als een woeste bende trok zij uit op jacht naar den vijand. Said een onderwijzer der S.R. school werd 's middags op de passer niet ver van de woning van den Wedana afgeranseld. Hadji Dachlan, van zijn sawah naar huis terugkeerende, werd onderweg tot bloedens toe geslagen.

In Tjiwidej ging het even gewelddadig. Ook hier was een troep georganiseerd welke in die woelige dagen elken avond soms tot laat in den nacht optrok om de Sarekat Rajatters af te leeren of hun huizen te bombardeeren. Een zekere kleermaker genaamd Oejet had het meest te lijden. Behalve zijn huis zouden de anti-communisten ook zijn naaimachine vernield hebben, terwijl Hadji Soleman (?) de penningmeester der S.R. te Tjiwidej eveneens een groote schade aan zijn huis ondervond.

Verder kwam er zelfs in verschillende desa's nabij de hoofdplaats Bandoeng het huizenbombardement veelvoudig voor. Ik noem bv. Boeah Batoe en Pasir Kodja.

In Rantja-Ekek ging het eveneens geweldig. Hier werd genoemd als leider der beweging een zekere Hadji Abdul Halim die bekend stond als „toekang poekoel“. In Tjiamis was de leiding even-

eens in handen van slecht ^{staande personen.} aangeschreven ~~staande personen.~~ Op al die genoemde plaatsen heerschte in die dagen onder de bevolking een soort van paniek. Zoodra het avond werd waagde niemand zich meer buiten zijn woning. Mannen, vrouwen en kinderen brachten den nacht slapeloos door. Zij hoorden steenen op de daken of wanden der huizen van hun burens vallen en wachtten angstig af of zij ook hetzelfde lot zouden ondergaan.

Er waren huizen, waarvan de dakbedekking vernield was of grootere en kleinere gaten vertoonde. Ook waren er woningen waarvan alleen de wanden op verschillende plaatsen ten gevolge van een bombardement beschadigd waren of hier en daar openingen vertoonden als gevolg van een golok-steek.

x

x x

In het regentschap Tjiandjoer kwam eveneens na de Soemedang-affaire een soort van Sarekat Hedjobeweging tot stand. Hier was echter de reactie niet tegen de Sarekat Rajatters doch tegen de leiders en de leden van de Sarekat Islam gericht.

De Tjiandjoersche bevolking is bij uitstek godsdienstig. Daardoor vonden de communistische beginselen bij haar weinig ingang, terwijl de Sarekat Islam daarentegen steeds zeer gewild is geweest. De Sarekat Rajat heeft daar dan ook nooit die

groote invloed gehad, zooals de Sarekat Islam dat heeft kunnen verkrijgen.

Tijdens den vorigen Regent van Tjiandjoer was de verhouding tusschen het Bestuur en de Sarekat Islam erg gunstig. Doch na diens overplaatsing naar Bandoeng is ze heel anders geworden. Was deze Hoofdamtenaar steeds tegemoetkomend en behulpzaam, zijn vervanger, de tegenwoordige Regent van Tjiandjoer, nam echter een vijandige houding tegenover de Sarekat Islam aan. Hoe hij over deze vereeniging dacht was dadelijk bekend. Reeds kort na zijn optreden in het regentschap Tjiandjoer sprak hij voortdurend in gezelschappen van ambtenaren of kijahi's of andere godsdienstige personen zijn meening rondborstig uit, dat de S. Islam zoowel voor het Gezag als voor de bevolking een groot gevaar opleverde. ZHED. motiveerde het door te wijzen op de beruchte Afdeeling B., waarvan ook in Tjiandjoer onder de S.I. menschen vele leden telde. Op de hoofdleiders gaf hij af. Zij werden voorgesteld als personen die voor hun financieele belangen de massa zand in de oogen strooiden en misleidden. De godsdienstleeraars alsmede vele andere godsdienstige personen die in zijn regentschap het meest met hem in aanraking kwamen zijn dan ook na een wenk te hebben ontvangen onmiddellijk uit de vereeniging getreden.

De Inlandsche ambtenaren zou hij zelfs verboden hebben met de Sarekat

Islam samen te werken of haar eenigen steun te verleen. De S.I. is in zijn oog en éénmaal een slechte vereeniging wier bestaan nimmer geduld mag worden!

Als Regent die zeer gesteld was op zijn hoog ambt en grooten invloed vond hij in hooge mate, dat het streven van de S.I. er naar gericht was om het gezag en de autoriteit van de regenten aan te tasten. De wensch op de congressen en vergaderingen van de S.I. tot uiting gekomen om de Goeroe-ordonnantie af te schaffen en daardoor de regenten buiten de bemoeienis van het godsdienstonderwijs te stellen was daarvoor voor hem o.a. een stellig bewijs. Daartegenover stond zijn groot verlangen om steeds gekend en erkend te worden als hoofd der Mohammedaansche bevolking, dat ten opzichte van den godsdienst eveneens een voornamelijk rol heeft te spelen. Daarom kon deze Hoofdambtenaar ook niet sympathiseeren met de Moesjawaratoel Oelama die na een bezoek van Tjokroaminoto aan Tjiandjoer op aansporing van de Centrale Sarekat Islam aldaar door de locale S.I. is opgericht. Als maaksel van de S.I. achtte hij de Moesjawaratoel Oelama voor het gezag en den invloed van den regent op godsdienstig terrein eveneens zeer gevaarlijk. Direct na de oprichting dier vereeniging heeft de Regent van Tjiandjoer de in zijn regentschap bescheiden godsdienstleeraars doen weten, dat wanneer zij tot de Moesjawaratoel Oelama toetraden intrekking

van de verleende vergunning tot het geven van godsdienstonderwijs zou volgen.

Verder zou hij het moskeepersoneel, inzonderheid de imams, de opdracht hebben gegeven om steeds zijn naam gedurende den chotbah te noemen onder aanvoering dat het voor de regenten als hoofd der Mohammedaansche bevolking een erkend recht was om bij het reciteeren van den chotbah als Sultan of Chalif verheerlijkt te worden.

De imam van Boenoet die aan bovengenoemden wensch geen gehoor gaf werd door den Regent ter verantwoording opgeroepen en bedreigd met ontneming van zijn vergunning voor het geven van godsdienstonderwijs en sluiting van zijn moskee.

De kyahi's verlieten de Sarekat Islam met tegenzin en noodgedwongen. Het verbod tot toetreding tot de Moesjawaratoel Oelama konden hun goedkeuring niet wegdragen. Doch uit vrees de aan hun ambt verbonden wettige voordeelen te zullen verliezen gaven zij gevolg aan den uitgesproken wensch van den Regent. In den grond van hun hart waren zij echter zeer verbitterd en konden het van hun hoofd nimmer vergeten.

Men vond dat de Regent misbruik maakte van de hem krachtens de Goeroe-ordonnantie verkregen bevoegdheid. Vooral van S.I.-zijde hoort men daartegen heftige protesten, die in het begin in zeer intieme kringen doch langzamerhand

ook op hun vergaderingen uitgesproken zijn. Men beroept zich op de vanwege de bestaande bepalingen voorgeschreven neutrale houding welke de Regeering en Haar ambtenaren tegenover den godsdienst hebben in te nemen en keurt het daarom van de Regenten die nog den eisch stellen dat zij gedurende een godsdienstoefening verheerlijkt dienen te worden ten zeerste af als zijnde geheel in strijd met de opvattingen van den Islam. Met nadruk wordt gewezen op de krachtige actie van de Sarekat Islam welke beoogt de intrekking der Goeroe-ordonnantie van 1905 te bewerkstelligen. Slechts daarmede is het mogelijk om de belemmerende bepalingen ten aanzien van de vrijheid van den Mohammedaanschen godsdienst voor goed van de wereld te doen verdwijnen en aan het gezag en de autoriteit van de regenten op godsdienstig gebied een einde te maken.

Dergelijke uitlatingen die ook in de omgeving van den Regent van Tjiandjoer zelf gehoord zijn maakten uit den aard der zaak de houding en de stemming van deze autoriteit tegenover de S.I. nog ongunstiger. Daardoor is de verhouding tusschen den Regent met de groep die zich achter hem schaarde eenerzijds en de leiders der plaatselijke S.I. anderzijds met den dag spannender. Wel kwamen zij met elkaar nooit in een openlijke botsing, maar dat zij elkaar verachtten staat vast. Men sprak zelfs van een groep anti-Regent d.i. de Sarekat Islam en van een groep

anti-S.I. d.i. de Regent met zijn menschen.

Met het door de Sarekat Hedjo van Soemedang en Tasikmalaja en Pamitran van Bandoeng behaalde succes in den strijd van het Bestuur tegen de Sarekat Rajatleden, deden zich dadelijk in Tjiandjoer stemmen hooren dat het aanbeveling verdiende om de Soemedangsche en Bandoengsche methode toe te passen ten einde zoo niet de vereeniging Sarekat Islam ten onder te krijgen dan toch minstens haar invloed te kunnen fnuiken. Het zeer aantrekkelijk middel werd dan ook zonder aarzelen aangevat. Men was er over eens in de eerste plaats de leiders die het meest op den voorgrond traden klein te krijgen. Het spelletje begon en men kreeg evenals in Tasikmalaja en Bandjaran ook in het Tjiandjoersche dezelfde tafereelen te zien: mishandeling van personen, huizenbombardeement enz. enz. Zooals bekend hebben de leiders Mohamad Zen en Tojib het meest te lijden gehad.

Ook in het Tjiandjoersche berustte de leiding van de contrabeweging naar mij pertinent werd verklaard in handen van ongunstig aangeschreven staande personen. Men noemde vooral Sperya, een beruchte ex-rechercheur, door de omgeving zeer gehaat.

Middels Aneta zijn in de kranten berichten en beschouwingen over het gebeurde in de Preanger opgenomen, welke er op wezen dat de contra-beweging als een spontane actie der bevolking was te beschouwen, die een einde wilde maken aan het arrogant, driest en terroriseerend optreden van de communisten of Sarekat Rajeters in de regentschappen Soemedang, Tasikmalaja en Bandoeng en in de afdeling Tjiandjoer aan het verwaand, aanmatigend en onbeschaamd optreden van de S.I.-leden.

In Tjiandjoer zelf zouden verschillende S.I.-leiders in de voorafgaande periode de menschen diep gegriefd hebben. Niet-S.I. leden werden uitgescholden voor ongeloovigen, honden, schapen; ze werden onrein verklaard en bij begrafenissen mocht hun geen hulp worden verleend.

Een der S.I.-leiders dreef het zelfs zoo ver, dat hij de missigit te Tjiandjoer binnen ging met muilen aan zijn voeten. "Het bedehuis was immers toch al verontreinigd van ongeloovige niet-S.I.ers." Zelfs tal van medeleden der S.I. gaven blijk van hun verontwaardiging over een dergelijk optreden tegen menschen, die toch denzelfden godsdienst beleden als zij.

Tot mijn spijt kon ik van het bovengenoemde, door Aneta naar aanleiding van de door haar met verschillende Bestuursautoriteiten en andere tot oordeelen bevoegde personen gehouden besprekingen,

verspreid geen bevestiging krijgen. De leiders traden wel is waar arrogant op (over het algemeen kan dit van de meeste leiders der vereenigingen gezegd worden) maar nooit beleedigend of uitscheldend tegenover de niet-S.I. leden. Wie zij vaak hoonden en voor varkens, schapen of goddeloozen uitmaakten waren slechts hun gezworen vijanden, de communisten of Sarekat Rajatters. Deze uitdrukkingen zijn in zwang gekomen na de botsing tusschen de S.I. en de P.K.I.-leiders op de bekende openbare vergadering, direct na het Al Islam Congres van Garoet, te Bandoeng gehouden, waarop zij elkaar flink in de haren zaten. De communisten werden door de S.I.-mensen voor schapen en varkens uitgesproken, omdat zij het gebruikelijke Assamoe'alaikoem bij de opening van een S.I.-vergadering gewoonlijk met mbé (d.i. het geluid van een schaap of varken) beantwoorden. En wat betreft het binnentreden van de missigit te Tjandjoer door een S.I.-leider „met mullen dan zijn voeten“, dit is mij pertinent tegengesproken. Men vraagt slechts naar het bewijs, waar en wanneer het precies gebeurd was. Wel is ongeveer 3 jaar geleden Mohamad Zen naar een desalanggar gegaan, doch bij het binnentreden dier langgar heeft hij zijn sloffen buiten gelaten. Dit schijnt nu uitgebuit te zijn voor de betrekkelijke beschuldiging aan het adres van bedoelden S.I.-leider. Bij een onpartijdig onderzoek zal zulks wel

als de zuivere waarheid aan het licht komen! beweerden mijn zeggelingen mij. Ook waren zij eenstemmig van oordeel dat de oorzaak van de strubelingen in het Tjandjoersche gelegen is in de veete die tusschen het Inlandsch Bestuur en de S.I.bestond.

In Soemedang, Tasikmalaja en Bandoeng was de vrome bevolking zeker gebeten op de communisten vanwege hun uitlatingen t.a.v. den Islam, doch het is onmogelijk aan te nemen dat de bevolking uit eigen beweging den moed zou bezitten om spontaan uiting te geven aan hun veete middels mishandeling van personen of bombardement van huizen zooals boven is uiteengezet.

Mijn indruk is dan ook dat de contra-beweging zoo niet bevorderd, dan toch door het Inlandsch Bestuur door de vingers is gezien en zodoende min of meer aangemoedigd. Want de klachten over de brutaalste mishandelingen en huizenbordenementen werden grootendeels door de betrokken hoofden niet onderzocht, terwijl wat wel behandeld werd geen resultaat opleverde.

WELTEVREDEN, 15 Mei 1925.

De Patih ter beschikking,

R. Toemengreng